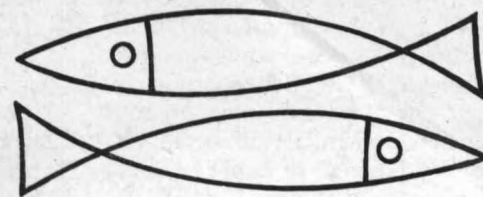

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer

adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

E. R. POSTMA — EINDHOVEN

Over het Hooglied

Erover preken?

„Kunt u bij de bevestiging van ons huwelijk over het Hooglied preken?” vroegen mij een aanstaande bruid en bruidegom. Die vraag bracht mij in verlegenheid: hoe kun je daar een preek over houden, en: over welk gedeelte? Daar hadden zij wel een antwoord op: „want sterk als de dood is de liefde, onverbiddelijk als het rijk der doden de hartstocht” (8 : 6b). Ik geef toe: dat is de kern, het hart van het lied — de sterke, onweerstaanbare liefde. Maar er over preken? Je zou altijd te veel in altijd te korte tijd moeten zeggen. En: over het Hooglied moet je niet preken — je moet het opvoeren als een bijbels blijspel. Alleen al het voordragen vereist stem en tegensystem en koor — bruid en bruidegom en bruidsstoet, bruidsmeisjes en broers van de bruid — om over het décor van het landschap, de paradijselijke (4 : 13!) entourage nog maar niet te spreken... Preken over het Hooglied — dat grenst aan hoogmoed: wie zal de dichter, een Salomo, zelfs maar evenaren? 't Is vermetel, 't schijnt een waagstuk, 't grenst aan heiligschennis — dan wel: 't wordt als genant ervaren: dat zijn geen zaken waar je in het openbaar over spreekt of zelfs preekt. Je brengt alleen al lezend de mensen in verlegenheid...

Ontweken

Ik zocht boeken om me te helpen, commentaren. Eén daarvan was onthullend. Het bevatte een opgave van literatuur over het Hooglied: zeven dichtbedrukte pagina's vol met alleen maar titels en schrijvers... Zoveel lectuur — en nauwelijks ooit één preek over het Hooglied, letterlijk: het lied der heidenen, het lied in de alles overtreffende trap. Maar ditzelfde lied der heidenen is

blijkbaar een probleem geworden in kerk en synagoge. Dit is te merken aan de wijze waarop het de eeuwen door, althans vanaf de tweede eeuw na Christus, werd uitgelegd — zowel in synagoge als kerk. Men diende, dacht men, dit lied niet letterlijk te nemen. In de synagoge (waar het behoort tot de vijf feestrollen) werd het gezien als te slaan op de liefde tussen God en zijn volk Israël — vandaar dat het (dat wel) in zijn geheel gelezen wordt op de hoogtijdag van het Pascha. Eenzelfde weg volgde de kerk. Met dien verstande, dat het nu moest zien op de liefde tussen Christus en zijn bruid, de gemeente: u kunt heel wat merkwaardige voorbeelden van die vergeestelijkende uitleg vinden in de kanttekeningen van de Statenvertaling. In de middeleeuwen wordt zelfs de Maria-verering erin betrokken: het Hooglied wordt verklaard als een gesprek tussen Christus en Maria — zelfs Mariahemelvaart meent men iets later erin te kunnen terug vinden.

Mijn hart trilt van blijde woorden (Ps. 45)

Ik neem aan dat ook dát u niet aanspreekt. Maar dan blijft wel de vraag: wat dan. Een heel stingente vraag, die ik nog wat scherper formuleer: hoe komt dit boek in de canon van de bijbel? — een boek waarin dan ook nog meer één keer (en hoe! 2 : 6c) de naam van God in voorkomt... Maar het stáát in de bijbel en het behoorde al lang, zo'n vier eeuwen, tot de canonieke boeken, toen rabbi Akiba (plm. 200 n.C.) ieder vervloekte die gedeelten van het Hooglied in het wijnhuis (vgl. 2 : 4!) dorst te profaniseren — dat gebeurde blijkbaar! Zo goed als er een dag is geweest dat een dichter dit blijspel tot leven riep. Een zekere Salomo, die man van wie in 1 Kon. 4 : 29

v.v. staat geschreven: „en God gaf Salomo wijsheid en zeer veel verstand, en een begrip zo wijd als het zand aan de oever der zee... hij sprak immers drieduizend spreuken, en liederen van hem waren er duizend vijf; hij sprak over de bomen, van de ceder op de Libanon af tot de hysop toe, die aan de muur uitschiet; hij sprak ook over het vee, het gevogelte, het kruipend gedierte en de vissen.” Ja, en hij sprak, hij zong ook over de liefde, de liefde tussen man en vrouw. Hij sprak en zong ervan in verrukking en vervoering. Hij kwam bijna woorden en beelden tekort om uit te beelden hoe schoon, hoe wonderlijk, hoe adembenemend (8 : 6) de jonge liefde is tussen man en vrouw — het is (Ps. 45) met geen pen haast te beschrijven.

Herwonnen paradijs?

Hier en daar wordt in de H. Schrift (Gen. 24 : 16, 67; 26 : 8; 29 : 20) met tere woorden in die richting gewezen. Een maal als van heel nabij: „uw bron zij gezegend, verheug u over de vrouw uwer jeugd: een liefelijke hinde, een bekoorlijke ree; laat haar boezem u te allen tijde vreugdedronken maken, wees bestendig verrukt over haar liefkozingsen” (Spr. 5 : 18). Maar zo argeloos en onbevange, zo teer en ontroerend en geestdriftig als in het Hooglied gezongen wordt van de schoonheid van vrouw (4 : 1-15; 7 : 1 v.v.) en man (! 5 : 10 v.v.), zo vindt u het nergens elders. 't Is alsof het weer is als in den beginne: „... en zij beiden waren naakt, de mens en zijn vrouw, maar zij schaamden zich voor elkaar niet” (Gen. 2 : 25).

Achterhaald lijkt wat wij als een bestraffing menen te horen: „... en naar uw man zal uw begeerte uitgaan, en hij zal over u heersen” (Gen. 3 : 16). Is het niet de vrouw die in het Hooglied als eerste haar begeerte bekent: „... hij kuste mij met de kussen van zijn mond!” (1 : 1 v.v.), die bezwijmt van liefde (2 : 5; 5 : 8), die zich bloot geeft in het alleszeggende „van mijn geliefde ben ik — en van mij is mijn geliefde” (6 : 3)? Hoe kan dit alles zo zuiver, zo paradijselijk, zo onbevange, zo wáár geschilderd worden — zonder dat aan vergeestelijking behoeft te worden gedacht?

Liefde in nieuwe vrijheid

Naar ik meen geeft een commentator (er zullen er wel meer zijn) het goede antwoord. De volkeren rond Israël, zegt hij, kennen natuurlijk ook de liefde, de sexualiteit. Maar daar is de liefde ondergeschikt aan de mythische vruchtbaarheidsreligies met hun cultusprostitutie van man zowel als vrouw. Paring en baring worden in de Kanaänietische cultus gezien als een gebeuren waarin de godheid betrokken is. Als een magische imitatie van het samenkomen van god en (moeder)godin, en daarom als een bevordering van een garantie voor de vruchtbaarheid van „moeder aarde”: de oogst zou er door gedijen, het vee rijkelijk jongen werpen. In feite dus een angstige poging de godheden op magische wijze te dwingen.

Temidden van die gedachtenwereld leeft een volk, dat van zijn God bij monde van een Salomo leert van de speelse liefde tussen man en vrouw. De liefde is (evenals de dood) onttrokken aan die sfeer van afgoderij en angstig bijgeloof. Pure liefde als iets schoons, als iets echt menselijks, iets waarin de mens (ook) tot zijn recht komt als Gods „handwerk”. Bij de Kanaänieten is de liefde schaamteloos, de schaamte voorbij.

in dit nummer

- 1 Ds E. R. Postma,
Over het Hooglied
- 2 Ds G. Janssen,
De kerk en de Rechten van de Mens (1)
- 3 H. Algra,
Ik heb zo'n medelijden met Adam
- 4 D. W. L. Milo,
Goede machten
Ds M. R. van den Berg,
Jeremia (Bijbelstudie)
- 6 P. C. van Wijk,
Terloops...
Ingezonden / Kerknieuws

Bij Israël is zij een Godsgeschenk, niet iets waarvoor men zich hoeft te schamen of een dwangmiddel. In Israël is God Schepper, Schep- per van de mens — man en vrouw schiep Hij hen, als zijn beeld schiep Hij hen. In Israël behoeft noch man noch vrouw zich te ver- lagen tot het dierlijke en angst- vallig liefde te bedrijven om daar- door „zeker” te zijn van een goede oogst of van een groot gezin (Ps. 45; 127; 128 enz. enz.). Israël belijdt zijn God als almachtige Schepper en kan vanuit zijn ver- lossing en verkiezing tot Gods volk zich verheugen ook over het minne- spel en daarvan zingen als in het Hooglied. Wie God kent leert ook zichzelf weer kennen en mag zich- zelf weer zijn: mens. Niet dat ons

alledaagse leven altijd al zo ideaal is. Maar waar God de HERE be- leden wordt als Schepper van hemel en aarde begint het licht ook over het liefde-leven weer door te bre- ken — daar scheuren de wolken en breekt de zon door. Wie zou deze belijdenis nu ervaren als een rem, en dat in een wereld waar de mens een „stuk”, een (lust)object is ge- worden, waar liefde is gereduceerd tot sex, waar sex een van de af- goden is waaraan mensen hun ziel en zaligheid opofferen als ware dat het hoogste goed? Als gemeente van Christus zullen we ons rein bewaren om wèrkelijk te kunnen genieten, om — bijbels gezegd — samen bruid van Christus te kun- nen zijn: rein, heilig en onbesmet. Met een hooglied op de lippen!

G. JANSSEN — NIJVERDAL

DE KERK EN DE RECHTEN VAN DE MENS (1)

Uit de periode van de Franse Revolutie?

Er gaat vrijwel geen dag voorbij of we worden door de pers of an- dere media geconfronteerd met de kwestie van de rechten van de mens. We hebben daarin blijkbaar te doen met een van de grote dra- ma's van onze tijd, een dogma, dat fungeert als grondslag van en moti- vatie voor akties van uiteenlopende aard. Dat kan zijn het opkomen voor gevangenen, die om hun poli- tieke, godsdienstige of andere over- tuiging van hun vrijheid zijn be- roofd, het roepen om emancipatie van de vrouw, het strijden tegen rassendiscriminatie of welke andere zaak ook. En daarbij wordt dan veelal een beroep gedaan op of in elk geval gedacht aan de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, zoals die op 10 december 1948 door de Algemene Vergade- ring van de Verenigde Naties te Pa- rijs werd geproclameerd. Te den- ken valt ook aan verdragen, die deze Verklaring nader hebben uit- gewerkt en daarop hebben voort- gebouwd, zoals o.m. het Verdrag van Rome. Maar we beperken ons in dit artikel tot de Universele Ver- klaring van 1948, in het vervolg als regel aangeduid als de U.V.

De uitdrukking „rechten van de mens” heeft in de oren van vele (oudere?) christenen geen bijster goede klank. Zij doet hen denken aan de periode van de Franse Re- volutie van 1789, die immers kwam met haar Verklaring van de rech- ten van de mens en van de burger. En wat was deze Franse Revolutie

anders dan het produkt van het on- geloof? Zij ging gepaard met ter- reur en geweld, met afschaffing van de christelijke kalender, met verheerlijking van de rede als god. Wat stamt uit de periode van deze revolutie draagt daarom het schandmerk van zijn geboorte aan zijn voorhoofd. Zo is voor heel wat christenen de term mensenrechten belaste term geworden.

Hoe begrijpelijk dit ook is, we moe- ten enkele dingen toch niet verge- ten. In de Franse Revolutie komt een ontwikkeling tot rijping, die zich al enkele eeuwen daarvoor heeft ingezet, die zich in Frankrijk wel op een eigen wijze heeft vol- trokken en is beïnvloed geworden, maar ook in andere landen werd gevonden en daar niet alleen op andere, onbloedige wijze verliep, maar ook vreemd was aan de spe- ciefiek Franse ongeloofstheorieën. En ook daar was sprake van de rechten van de mens en werden zij in verklaringen vastgelegd. We kunnen zelfs zeggen dat Frankrijk wel een verklaring van de mensen- rechten heeft geproclameerd, maar deze niet zelf heeft geproduceerd. De Franse Revolutie heeft haar óvergenomen. We treffen reeds voor 1789 — het jaartal van de Revolutie in Franrijk — verschil-

lende Verklaringen over de rechten van de mens aan in die Staten van Noord-Amerika, die zijn opgestaan tegen Engeland. Het zijn de zoge- naamde Bills of Rights. Deze Ver- klaringen werden opgesteld in ver- band met de Vrijheidsoorlog en bedoelden daarvan een rechtvaar- diging te geven. Zij zijn te beschou- wen als een soort vaandel, waar- onder men zich tegen Engeland wist te verenigen. Deze vrijheids- oorlog droeg een ander karakter dan de Franse Revolutie. En zijn verschillende ook beroemde histo- rici geweest die deze laatste scherp en principiële bestreden hebben en de Amerikaanse vrijheidsoorlog met klem hebben verdedigd.

Toch doet zich het merkwaardige feit voor dat we veel uit de Ameri- kaanse Verklaring over de rech- ten van de mens terugvinden in de Franse van 1789. Met name schijnt dit het geval te zijn speciaal met de Bill of Right van de staat Virginia, in 1774 geproclameerd. Verschil- lende historici hebben zich met de- ze kwestie bezig gehouden. De vroegere historicus aan de Vrije Universiteit, prof. dr. A. A. van Schelven, heeft er een interessant artikel over geschreven onder de titel De Reformatie en de Revolu- tie. Hij komt daarin tot de conclu- sie dat men zich in Parijs 1798 formeel zeer nauw aansloot bij Vir- ginia, maar dat men al overnemen- de onbewust een heel andere zin hechtte aan de gebruikte woorden. Of anders gezegd: „Virginia vol- gend ging men te Parijs tegelijk zijn eigen weg”. We kunnen de me- ning van Van Schelven adus samen- vatten: Parijs bracht er de lading in van de wereldbeschouwelijke ideeën van de theoretici van de Franse Re- volutie, terwijl ze aanvankelijk in Noord-Amerika niet meer bedoel- den te zijn dan een praktische rechtvaardiging van de vrijheids- oorlog op de basis van het toen algemeen aanvaarde natuurrecht. Het praktische Manifest werd tot een theoretisch getint Handvest. Soortgelijk spreekt ook Windelband in zijn bekende leerboek van de ge- schiedenis van de filosofie. De Franse Revolutie, zegt hij, poogde de verwerkelijking van de mensen- rechten te decreteren nach dem praktischen Vorgange der Ameri- kanischen Freistaten und der Wes- sen der Sach nach im Geiste von Rousseaus Contrat Social”. Met het bovenstaande wil ik slechts zeggen dat woordelijke aansluiting of overeenkomst nog niet alles zegt over de geest van een stuk.

De directe voorgeschiedenis

Daar komt nog iets bij. De U.V. van 1948 sluit woordelijk in enkele uitspraken aan bij haar voorgangster uit de tijd van de Franse Revolutie, zoals deze aan- sluit bij de Verklaring van Ameri- kaanse Staten ten tijde van de vrij- heidsoorlog. Maar het moet ons niet ontgaan dat zij haar directe im-

puls niet ontving vanuit Frankrijk, maar vanuit Noord-Amerika. Op 6 januari 1941 hield president Roosevelt voor het congres zijn be- roemd geworden Freedoms-Speech, waarin hij tegenover de gruwelen van het Nazidom vier vrijheden po- neerde: elk mens heeft recht op vrijheid van meningsuiting, vrijheid van godsdienst, vrijheid van vrees en vrijheid van gebrek. Op 14 aug. van hetzelfde jaar werden deze vier vrijheden in het zogenaamde Atlantisch Pact aangenomen als doel van de tweede wereldoorlog. Dit Pact was het werk van Roose- velt en Churchill, de toenmalige premier van Engeland: zij waren ook de ondertekenaars ervan. Het Handvest van de Verenigde Naties legde op voetspoor van dit Atlantic Charter de grondrechten van de mens vast. Zij vonden een nadere uitwerking in de nu zo bekende Universele Verklaring van de Rech- ten van de Mens. Deze verklaring is voorbereid door een commissie, waarvan de echtgenote van de in- middels overleden president van de Verenigde Staten, Mevr. Roosevelt, presidente was. In haar Preamble herinnert deze Verklaring duidelijk aan deze voorgeschiedenis.

Hiermee is natuurlijk niet gezegd dat de U.V. geen invloed heeft ondergaan van de ideeën van de Fran- se Revolutie. Drs J. G. van der Land heeft er in dit blad in een bespreking van de koers van Am- nesty International terecht op ge- wezen dat in art. 21 de opvatting van de volkssoevereiniteit duidelijk wordt gehuldigd en deze idee is inderdaad te beschouwen als een pro- dukt van de Franse Revolutie. We vinden haar bij Rousseau voor het eerst in volle duidelijkheid uitge- werkt. Zij is sindsdien wijd verbreid geworden en als het ware versmol- ten met die van de democratie. Het zou daarom te verbazen zijn als zij ook niet in de U.V. zou zijn terug te vinden! Reden genoeg om deze U.V. met een kritisch oog te bezien. Maar dit rechtvaardigt nog niet de gedachte dat deze U.V. als geheel en als zodanig stamt uit de periode van de Franse Revolutie, met de stilzwijgende bijgedachte dat alles, wat er in staat daarom bij voorbaat onaanvaardbaar, ja, zelfs verwerpelijk zou zijn. Er is nu een- maal een ontwikkeling in de histo- rie van onze Westerse cultuur, waarin ook krachten hebben ge- werkt die niet als christelijk zijn te kwalificeren en nochtans door het christendom zijn heengegaan en re- sultaten hebben opgeleverd, die we niet bij voorbaat als wanprodukten behoeven te beschouwen, ook al wijzen we hun geestelijke wortel af. Het is niet allemaal zwart-wit wat de geschiedenis ons geeft te zien. Maar hierover meer in een volgend artikel, waarin we de U.V. zelf na- der willen bekijken. Om daartoe de weg een beetje te effenen werd dit artikel geschreven.

Ik heb zo'n medelijden met Adam

Ik heb zo'n medelijden met adam

omdat hij niet kon zitten op de schoot van zijn moeder

omdat hij niet alles kon zeggen aan zijn vader

omdat hij niet kon spelen aan de ingang van de hut

Ik heb zo'n medelijden met adam

want hij zou wel nooit van de appel gegeten hebben

als hij maar had mogen zitten op de schoot van zijn moeder

inleiding

Ik denk dat Uw oog bij het zien van deze bladzijde eerst is gevallen op het lied van die eenzame Adam. Het is een lied dat ons misschien tegen onze gereformeerde haren instrijkt. Anna Terruwe heeft het in één van haar boekjes („Ouders en kinderen op weg naar de toekomst”, van dr A. A. A. Terruwe, uitgave De Tijdstroom) geciteerd om de wijze aan te geven waarop ouders in onze tijd nogal eens met hun kinderen omgaan. Omdat deze negro-spiritual eveneens een rake illustratie vormt bij dit artikel vindt U het lied in Opbouw afgedrukt.

een pessimistische visie

De laatste tijd verschijnen er steeds meer publikaties die blijken geven van een pessimistische visie op het huidige opvoedingsklimaat. In de eeuw van het kind wordt het kind zelf de dupe.

Omdat ik een aantal factoren noem die de opvoeding in onze tijd bemoeilijken bent U misschien van mening dat ik een te sombere kijk op dit onderwerp heb. U hebt daar dan ook wel gelijk in, want we mogen er als opvoeders immers op vertrouwen dat we er nooit alleen voor staan. Die pessimistische grondtoon heeft meer te maken met het karakter van dit artikel: aangeven waarom opvoeding tegenwoordig een minder vanzelfsprekende zaak is dan een aantal jaren geleden.

Natuurlijk kan ik slechts heel kort enkele punten aanstippen; daarbij ga ik vooral in op de situatie van de opgroeiende jeugd op de grens van gezin en maatschappij.

geen nieuwe normen

De Tweede Wereldoorlog heeft een schok teweeg gebracht in het denken van de moderne mens. Alle regels waar men op vertrouwde bleken een wereldramp niet tegen te kunnen houden. Men ging aan

die regels twijfelen. Eigenlijk is er een soort vacuüm ontstaan: God is dood, competitie mag niet meer, van het gezag moet je het niet hebben. Wat ervoor in de plaats komt, wat wel mag, is vaak niet duidelijk.

kultuurpessimisme

Het is zeer duidelijk hoe vooral in de afgelopen twintig jaar een optimistische visie op de mogelijkheden van de mens plaats heeft gemaakt voor kultuurpessimisme. Dat vindt zijn weerslag op de jeugd. Het rapport van de Club van Rome, de dreiging van een economische crisis, het gevaar van de atoombom, de machteloosheid van het individu: het zijn allemaal bergen die waarschijnlijk niet verzet kunnen worden. Je vraagt je af waarom je nog op school zit (voor de WW?). Als je werk hebt vraag je je af wat er de zin van is. Is het een wonder dat we het soms echt niet meer zien zitten?

een overvloed aan informatie

Onze wereld is veel meer open geworden. Het leven eindigt niet meer bij de grens van het dorp. We krijgen zoveel informatie dat we soms niet meer weten wat er nu waar is en wat niet. Iedere keer weer horen we achtergronden van gezaghebbende mensen of partijen die ons vertrouwen doen wankelen. Het lijkt er wel op of de hele wereld korrump is. En er gebeurt zoveel dat we er helemaal niets meer aan kunnen doen; we staan machteloos.

tegenstrijdige antwoorden

Ook op school en zelfs binnen de kerk hoort men vaak zeer verschillende oplossingen voor de samenlevingsproblemen. Dat is niet alleen voor de jeugd soms verwarrend, maar ook voor de ouders wordt het moeilijker. Dit geldt trouwens niet alleen voor de 'grote problemen', het begint al dichterbij huis.

pastorale notities

Eertijds had je de nieuwjaarsdienst. De kerk lang niet vol; de aanwezigen zongen lusteloos en hoorden vermoeid de preek nog aan. Er waren de laatste weken teveel preken over hen uitgestort en ze hadden te weinig beweging gehad in de buitenlucht. Om aan die kerkdienst wat meer gewicht te geven, had je de toespraken van de dominee voor de koster en de organist en het toezingen van de predikant: „Dat 's Heren zegen op U daal'.” En dan ook de bevestiging van nieuwe ouderlingen. Hoe zag je de mannen die daar stonden, terwijl ze toegezongen werden? Het formulier gaf de indruk, dat het nieuwe bestuursleden waren van de gemeente. Zij regeerden de kerk. Ze

moesten ook de gemeente controleren: of een iegelijk zich behoorlijk gedroeg. Vervolgens zouden zij inzonderheid toezicht nemen op de dienaar des Woords. Aldus hun „driederlei ambt”. Je had dan de indruk, dat de ouderlingen tot taak hadden om de gemeente te runnen, de zaak moest behoorlijk blijven lopen; rustig verder in het oude spoor. Die gedachte had Paulus er niet van. In Efeze 4 wijst hij aan, als taak van hen die het ambt hebben, dat zij de heiligen zullen toerusten tot dienstbetoon. Ik denk, dat de meeste ouderlingen zullen zeggen: ik zou niet eens weten, hoe dat moest. Daar zijn wij niet op ingesteld; hoe zet je zoiets op en hoe pak je dat aan?

In de regel zijn we al blij, als het kerkelijk leven stabiel is. Paulus wil, dat de hele gemeente in beweging komt. Daarin ziet hij een taak voor de herders van de kudde. Het zal hun wel niet meevallen, want we zijn er al zo lang aan gewend, dat we de preek aanhoren en daarna gaat ieder zijn weg.

A. H. Algra, Sliedrecht

Als Anneke van haar ouders maar één keer naar de kerk hoeft en naar catechisatie gaat als ze er zin in heeft dan wordt de argumentatie er voor Hilda's ouders niet gemakkelijker op.

„omdat ik het zeg”

Jongeren hebben een heel duidelijke behoefte aan gesprekken. Juist in onze tijd, waarin ze overspoeld worden door informatie, komt het dan des te schrijnender over als er nog ouders zijn die denken dat ze niet met hun kinderen hoeven te praten. „Bij ons thuis werd er vroeger ook niet gepraat”. Dat (soms wel eens vertrouwde) opvoedingspatroon waarin (meestal) Vader alles weet voedt de kinderen niet op tot weerbaarheid in de samenleving. Als Kees vraagt waarom hij niet naar een lezing over transcendente meditatie mag en z'n Vader komt niet verder dan: „omdat ik het zeg!” dan heeft die Vader z'n zoon niets geleerd. Veel ouders weten op die manier niet eens wat er in hun kind omgaat. Want luisteren is er in zo'n situatie natuurlijk niet bij (vader heeft dus ook niet geleerd). Als jongeren behoefte hebben aan gesprekken, dan hebben ze ook behoefte aan ouders die naar ze luisteren. Dat wil dus ook niet zeggen dat ouders een eindeloze monoloog moeten gaan houden; soms is dat haast hetzelfde als „omdat ik het zeg”.

Helaas hebben veel jongeren een dergelijke opvoeding achter de rug. Het gevolg kan onzekerheid en eenzaamheid zijn als ze eenmaal op eigen benen moeten staan.

de fout van Spock

De Amerikaanse kinderarts dr Spock gaat ervan uit dat ouders hun kinderen zoveel mogelijk hun eigen gang moeten laten gaan. Rousseau was één van de eersten die deze visie naar voren bracht (Emile, 1762), maar pas halverwege de 20e eeuw sloeg deze gedachte massaal aan (hoewel Spock er zelf op terug is gekomen). Veel ouders die een gevoel van onbehagen hebben over de wijze waarop ze zelf zijn opgevoed, gaan — al dan niet met Spock in de hand — van dezelfde opvoedingsprincipes uit. Kinderen die echter steeds zelf mogen kiezen zullen iedere keer weer moeilijke situaties uit de weg gaan. Het gevolg is dat ze later op iedere hindernis (waar het leven nu eenmaal vol van is) met gevoelens van onbehagen zullen reageren.

de welvaartsstaat

Door de hoge mate van welvaart waar we mee mogen leven kunnen we de bevrediging van onze behoeften steeds minder gemakkelijk uitstellen. Als het licht op rood staat raken we geïrriteerd, we nemen de auto omdat het met de fiets te lang duurt, en onze kleurenfoto's moeten overmorgen klaar zijn. En omdat we niet meer in staat zijn om te sparen lenen we maar geld, dan kunnen we die dure stereo-installatie direct in huis hebben. In de praktijk komt deze wijze van handelen op hetzelfde neer als de gevolgen van de vrije opvoeding van Spock.

het individualisme

Vroeger durfden veel kinderen er niet van de dromen dat ze een eigen kamer mochten hebben. In onze tijd zie je (ondanks het feit dat de meeste kinderen wel een eigen kamer hebben) dat de storringen in het gezin toenemen. Niet alleen de moderne woningbouw, ook de moderne gezinsopbouw, werkt het individualisme in de hand.

Daarmee wil ik die eigen kamer niet afwijzen (die kan zelfs erg belangrijk zijn). Wel kan gekonstaterd worden dat men in de gezinnen steeds minder op elkaar is aangewezen. Vroeger moesten broers en zussen (en ook ouders en kinderen) veel meer rekening met elkaar houden. En wil iemand in het gezin een gesprek met de ander dan wordt dat in heel veel gevallen onmogelijk gemaakt door de 'grote afleider', de televisie.

stikken in je eenzaamheid

In de voorgaande gedeelten kwam steeds weer naar voren dat maatschappelijke- en gezinsomstandigheden een rol kunnen spelen bij de problematiek van veel jongeren. Als gevolg van deze problemen zien we een enorme toename van de agressie (als ons iets niet zint gebruiken we geweld). Veel jongeren zoeken gezelligheid in kortdurende vrijblijvende contacten omdat ze zich niet meer kunnen binden. Ze zitten hele weekenden in de diskothek waar door de geluidsoverlast ieder gesprek onmogelijk is. Anderen gaan, b.v. omdat ze zich te eenzaam voelen, maar ook om te frustrerende situaties te ontduiken, over tot het gebruik van slaapmiddelen, alcohol en drugs. De kranten staan bol van deze onderwerpen en ik ga er dan ook niet verder op in. Waar nauwelijks over geschreven wordt is echter het feit dat er ook een groeiend aantal jongeren is dat zich zo eenzaam voelt dat ze een eind aan hun leven maken. Hoewel ik weet dat daarmee een uitermate moeilijk onderwerp wordt aangesneden wil ik er toch even dieper op ingaan. In juli 1978 verscheen er in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde een artikel van Prof. dr N. Speyer over dit onderwerp. Pas door deze publikatie werd er in de kranten meer aandacht besteed aan het gegeven dat steeds meer jongeren de hand aan zichzelf slaan. Het is in de leeftijd van 15 tot 25 jaar na verkeersongelukken zelfs de belangrijkste doodsoorzaak. Ook voorheen waren er mensen die een eind aan hun leven maakten (b.v. omdat men politieke of religieuze belangen hoger achtte dan het eigen leven of ten gevolge van een bepaald psychiatrisch ziektebeeld). Prof. Speyer wijt echter de enorme stijging van het sterftecijfer aan de factoren die ik in het bovenstaande gedeelte ook heb genoemd.

(g)een waardeoordeel

Prof. Speyer heeft het in zijn publikatie over 'zelfdoding'; hij vermijdt het woord 'zelfmoord' omdat dit een waardeoordeel inhoudt, waardoor het taboe versterkt wordt. Hij acht het juist nodig dat er over het onderwerp gesproken wordt. Vanuit een christelijke visie zeggen we dat de mens leven en dood niet in eigen hand mag nemen en ik ben het daar mee eens. Toch plaats ik bewust twee opmerkingen van Professor Speyer in dit artikel. Dit omdat een waardeoordeel soms maar al te gemakkelijk wordt gegeven.

In de eerste plaats is het denken van mensen die een (poging tot) zelfdoding ondernemen vaak ernstig gestoord. Wat wij als absurd beschouwen is het in het denken van mensen in zo'n situatie vaak niet meer.

In de tweede plaats is een poging tot zelfdoding vaak geen poging om te sterven, maar om te leven, om hulp te verkrijgen, om een nieuwe start te maken. Dat men zover komt kan veroorzaakt worden doordat wij tekort schieten in de contacten met die ander.

jesaja

Totnutoe hebt U waarschijnlijk één onderwerp gemist: de relatie met God. De enorme sekularisatie in onze tijd heeft eveneens gemaakt dat veel mensen zich erg eenzaam voelen. Maar ook in de kerk komt eenzaamheid voor: als de mensen tijdens de kerkdienst net zo naast elkaar zitten als in de tram. Of als er veel gepraat wordt over God maar nooit met God.

In Jesaja 1 : 9 staat de volgende tekst: „En de dochter van Sion is achtergebleven als een hut in een wijngaard, als een nachthut in een komkommerveld, als een belegerde stad”. Ook Jesaja leefde in een erg donkere tijd. Hij voorspelde dat Israël zou worden weggevoerd, het volk leefde in sterk zedelijk verval. En toch zit er — zelfs in die donkere tekst — het aspect van de veiligheid. Het is maar een heel primitieve beschutting, maar toch: midden in dat verwoeste land is er nog een schuilplaats. Overal in de Bijbel zie je dat weer terug. Soms heel moeilijk te vinden, soms heel ver weg, maar er is altijd een veilige beschutting. Die beschutting is er bij God.

tenslotte

Ik ben in dit artikel eenzijdig geweest, want de suggestie wordt gewekt dat alle ouders fouten maken en dat de kinderen vrijuit gaan. Maar kinderen kunnen heel onredelijk zijn tegenover hun ouders. En niet voor niets zegt de catechismus dat we geduld moeten hebben met de gebreken van onze ouders.

D. W. L. MILO — DALMALLY

GOEDE MACHTEN

Op de drempel van het nieuwe jaar kijken we om en zien vooruit. Naast dank voor talloze zegeningen, ook in de vorm van beproevingen, in het oude jaar genoten, hebben we veel gebed nodig voor het nieuwe jaar. De Heere zal ons vermoedelijk veel goede en kwade dingen toezenden. Zouden wij het goede uit zijn hand wel ontvangen en het kwade niet?

Een van de schoonste gebeden, die Gods volk ter beschikking staan, is lied 398 uit het algemeen Liedboek voor de kerken. Dat lied is bij uitstek geschikt voor de jaarwisseling. Want ondanks onze optimistische wensen voor veel heil en zegen, blijft de beklemming van een rijpende wereld, die zijn ondergang tegemoet gaat; blijft onze verwachting van Christus' wederkomst; blijft ook de aankondiging van moeilijke tijden voor wie de Heer waarachtig liefhebben.

Lied 398 is een ernstig lied, geschreven uit diepten van ellende, gezongen toch ook vanaf de toppen van het dichterlijk geloof. Een realistisch lied, voor ernstige mensen. Een bemoediging, voor gelovige christenen. Een gebed om vrede op aarde: inclusief de komst van de Vredevorst.

—o—

De dichter was de Duitse predikant Dietrich Bonhoeffer (1906-1945). Bonhoeffer was een van die predikanten, die lang voor de oorlog inzagen dat de theologische studenten moesten weggehaald worden uit de officiële opleiding — en op zuiver bijbelse leest geschoeid. Hij werd hoofd van dit seminarie. Zijn werk is niet tevergeefs geweest. Tal van onafhankelijke predikanten hebben Duitslands Belijdende Kerk gediend, zonder een knie te buigen voor het beest uit de afgrond.

Bonhoeffer, die een dode orthodoxie in de Duitse kerken had geroken, was al vroeg begonnen een Evangelie te preken, dat beslag legde op de mensen-van-de-week, in plaats van een stichtelijk uurtje voor de Zondag te bieden. Toen zijn vaderland in handen van de nazistische ideologie geraakte, was dit voor hem de proef op de som. Hij moest met zijn preken, mede via studenten en vrienden, het christenvolk immuniseren tegen de satanische leer en paraat maken voor de christelijke strijd tegen het moderne heidendom.

Dat bracht hem spoedig onder verdenking. Daar kwamen zijn vele internationale christelijke contacten bij. Toen de oorlog begon meldde hij zich

Ook mag er nooit sprake zijn van een oorzaak — gevolg redenering. Als een jongen uit een gezin aan de drugs verslaafd is mogen we nooit zeggen dat de opvoeding 'dus' fout is geweest. Oordelen is gemakkelijk, maar luisteren is maar al te vaak erg moeilijk. Er is nooit iemand geweest die zich zo eenzaam heeft gevoeld als Jezus. Toch was Hij nooit haatdragend. Het staat zo mooi in de Bijbel: Hij was met ontferming bewogen!

*eenzaamheid is:
om één uur 's nacht liften op een
landweg
twee uren praten zonder iets te
zeggen
met z'n drieën fietsen en jij rijdt
achteraan
veel praten over God maar nooit
met God.*

(uit 'Aktie'
(Youth for Christ)
december 1978)

M. R. VAN DEN BERG — LEIDEN

JEREMIA

Dwaas ?

Vindt u dit niet een merkwaardige verhaal? Er was in die dagen niemand meer in Jeruzalem die nog akkers en wijngaarden en huizen kocht. De toekomst was veel te onzeker. Wie geeft er nu geld uit voor een huis als de kans groot is, dat het over een week of een paar weken verwoest zal zijn? En wie koopt er nu een akker, als de verwoesting van de oorlog morgen over je kan losbarsten en je kan vellen? Dat doet geen mens. Het is niet verstandig. Jeremia doet het wel. Maar wat zijn

als legerpredikant. Niet zo zeer om van verdenking af te zijn — als wel om op die post zijn internationale contacten voort te zetten, zijn plicht te doen tegenover zijn falend land, in een breed spionagecomplot mee te werken en actief de ineenstorting van het Derde Rijk voor te bereiden. Met grote moed heeft hij gedaan wat hij in die omstandigheden als zijn christenroeping zag. De laatste twee jaren van de oorlog heeft hij dan ook in gevangenschap doorgebracht. Vlak voor het einde is hij geëxecuteerd.

Zijn voorlaatste brief, uit de harde SD-gevangenis gesmokkeld, bevatte een gedicht, waarvan lied 398 de vertaling is. Zijn gedicht was gezonden aan moeder en verloofde, was also een zeer persoonlijke boodschap aan zijn twee meest-geliefden. Zijn moeder was 28 december jarig — de dichter gebruikte deze datum als uitgangspunt voor zijn profetisch nieuwjaarslied. Maar zijn lied gaat ver uit boven nieuwjaarspoëzie, ver uit boven een kinderlijke verjaarswens aan moeder, of een liefdesgroet aan zijn beminde.

Alleen in het eerste couplet worden die twee aangesproken, zoals wanneer gelovigen, samen neerknielend, een enkel woord tot elkander spreken — om zich daarna tot God de Heere te richten. Ook alleen in het eerste vers komt het woord „ik” voor; een woord waarvoor psalmzingeren christenen overigens niet bang zijn, aangezien de „ik” in de psalmen nooit voor zichzelf spreekt, maar altijd voor Gods volk.

De andere coupletten gaan uit van „ons” en zijn gericht tot onze Vader in de hemelen. Zowel in de aanvang als in het slot worden de „goede machten” genoemd. Die term is uiterst belangrijk — het lied is er naar genoemd.

Wat zijn goede machten? Wij weten meer over boze machten dan over goede machten. De geestelijke boosheden in de lucht, de zeven duivelen, de legio demonen, het zijn allemaal bekende grootheden. Maar minder vaak staan we stil bij het feit, dat Gods goede Geest ons geleidt — en daarbij gebruik maakt van engelen. De gediensstige geesten, uitgezonden om onzentwil, die ons rechts en links behoeden, die rapport uitbrengen voor Gods aangezicht — zij zijn het, die ons Goddelijke troost influisteren, die ons Gods beloften indachtig maken, onze geestelijke en lichamelijke krachten bijladen, ons bijstaan in moeilijke uren. Zij zijn het ook, die ons beschermen tegen satanische machten; en die bij ons zijn zijn meer dan die aan de overkant staan.

De dichter, geen dag zeker van zijn leven en toch zo gehecht aan een aardse toekomst, beleefde en beleed zijn geloof in de woorden van dit lied. Al hoeft zijn spanning niet de onze te zijn, zijn taal is universeel. Want hij wist en gevoelde: geen seconde was hij alleen, voortdurend werd hij door engelen gediend.

Zo moge zijn zwanenzang ons aller lied worden. (1) Bizar bij de intrede van een nieuw jaar. Dankbaar voor wat we hebben ontvangen, in blij vertrouwen op Gods toekomst, wetend dat Gods Zoon de vijand en zijn rijk reeds heeft verslagen.

hulp bij bijbelstudie

optreden nog merkwaardiger en vreemder maakt, is het feit dat hij zelf ook nog in de gevangenis zit. Wat moet je nu in zo'n situatie, terwijl jezelf ook nog een gevangene bent, met een akker? Jeremia kan er zelf niet eens komen!

Waarom doet die man dat nu? Dat hebben de mensen die erbij waren, zich afgevraagd. Wat bezielt hem? Hoe komt hij zo gek?

Die vraag leefde niet alleen bij de omstanders, maar ook bij Jeremia zelf. Als de transactie voltrokken is en iedereen weer vertrokken is en Jeremia weer alleen is in de gevangen-

hof, gaat hij naar de HERE toe en legt die vraag aan Hem voor.

U moet er eens even op letten hoe gewoon en normaal dat gaat. Er is een open verhouding tussen Jeremia en Jahweh. Het is voor Jeremia een vanzelfsprekendheid, dat hij met zijn probleem naar de HERE toegaat.

Zo moet het kunnen. Zo mag het ook. In zo'n sfeer van vertrouwen, waarin je je moeiten en zorgen en problemen zomaar aan de HERE kunt voorleggen. Jeremia blijft er niet zelf mee tobben. Hij probeert niet met alle geweld er zelf mee klaar te komen. Hij gaat ermee naar de HERE. Zo hoort het ook.

Het is ook goed even te noteren, dat in Jeremia's gebed niet alleen maar zijn persoonlijke problematiek aan de orde komt. Jeremia is niet uitsluitend vol van zichzelf en van zijn eigen moeite. Het is niet zo, dat hij dat laat domineren en daar alleen maar oog voor heeft. Hij geeft ook de HERE de eer die Hem toekomt. Daar kunnen wij nog veel van leren.

*Door goede machten trouw en stil omgeven,
behoed, getroost, zo wonderlijk en klaar,
zo wil ik graag met u, mijn liefsten, leven
en met u ingaan in het nieuwe jaar. (2)*

*Wil nog de oude pijn ons hart vernielen,
drukt nog de last van 't leed dat ons beklemmt,
o Heer, geef onze opgejaagde zielen
het heil, waarvoor Gij zelf ons hebt bestemd. (3)*

*En wilt Gij ons de bittre beker geven
met gal gevuld tot aan de hoogste rand,
dan nemen wij hem dankbaar zonder beven
aan uit uw goede, uw geliefde hand. (4)*

*Maar wilt Gij ons nog eenmaal vreugde schenken
om deze wereld en haar zonnenschijn,
leer ons wat is geleden dan herdenken,
geheel van U zal dan ons leven zijn. (5)*

*Laat warm en stil de kaarsen branden heden,
die Gij hier in ons duister hebt gebracht,
breng als het kan ons samen, geef ons vrede.
We weten het, uw licht schijnt in de nacht. (6)*

*Valt om ons heen steeds meer het diepe zwijgen,
de eenzaamheid, die nergens uitkomst ziet,
laat ons dan allerwege horen stijgen
tot lof van U het wereldwijde lied. (7)*

*In goede machten liefderijk geborgen
verwachten wij getroost wat komen mag.
God is met ons des avonds en des morgens,
is zeker met ons elke nieuwe dag. (8)*

Tenslotte nog enkele kanttekeningen, als het mag.

1) De Nederlandse vertaling is van dr J. W. Schulte Nordholt. De melodie is gecomponeerd door Adriaan C. Schuurman.

2) De liefsten zijn, in tweede instantie, alle christenen, alle geliefden in onze Heere Jezus Christus. Met hen „leven” betekent: als met broeders samenwonen.

3) Daat is zo veel te klagen — maar we gaan niet alleen door het leven.

4) Aan wie van ons zal in 1979 elke beproeving worden bespaard? We kunnen zelfs denken aan Gethsemané. Een dienstknecht is niet meer dan zijn heer.

5) Aan de gelovigen werken alle dingen mede ten goede. Maar als wij snel onze beproevingen vergeten, vergaat ook snel onze dankbaarheid voor de uitreddingen.

6) Mogen we denken aan de kerstkaarsen, die tot Driekoningen blijven branden? Aan het symbool voor de Zonne der Gerechtigheid? Aan de lampen, die blijven branden zo lang wij de Bruidegom verwachten? Of ook aan het licht, dat voor de rechtvaardige gezaaid wordt, waardoor de nacht een licht om ons heen wordt?

7) De Heiland heeft gevraagd: zal er nog verwachting geloof worden gevonden, wanneer Ik terugkom? De dichter hoorde steeds minder geloofszang klinken, vernam wel geroep van Heere-Heere, maar weinig psalmen in de nacht. En hij bad of, als de kerk ooit tot zwijgen zou worden gebracht, Gods schepping dan het danklied zou mogen overnemen, opdat Gods naam in een gedurig lofoffer eeuwig geprezen zij.

8) De „omgevende goede machten” van de aanvang vinden de „bergende goede machten” aan het eind, als een passend schakelslot. De kring is gesloten. De dichter is „getroost” voor de toekomst; niet alleen in de Nederlandse zin van „van troost voorzien” — maar ook in de zin van het Duitse woord „getrost”, dat is gerust.

—o—

Zo mogen we getroost worden in ons vurig geloof: dat de Heiland legioenen tot zijn beschikking heeft terwille van degenen, die de zaligheid beerven. Zijn goede Geest leidt onze schreden. Geen dag en geen nacht of Hij ziet ons, hoort ons, luistert naar ons, bewaakt ons, beheert ons als zijn eigendom, gebruikt ons als zijn goede instrumenten. Zo worden wij, door goede machten omgeven, zelf tot goede machten. Tot de dag aanlicht en de morgenster opgaat in onze harten.

door P. C. van Wijk - Zaltbommel

Rondom Kerstfeest

Ik schrijf dit op tweede kerstdag en U leest het pas over een aantal weken. Aan de geboorte van de Heiland denken is echter geen privilege voor een paar dagen in het jaar. En dat geeft me vrijmoedigheid wat te zeggen over hetgeen ik rondom Kerstmis 1978 o.a. hoorde. Ik hoorde twee preken over Maria, over één ervan wil ik iets doorgeven.

Als God een engel naar Maria zendt, verlangt Hij niet van haar dat zij naar Gods niveau omhoog klimt. Neen, God plaatst Zich naar het niveau van haar. Zó is God. We hoeven niet naast Hem te gaan staan, God Zelf komt naast óns staan.

Zó alleen kan Maria echt mèn's blijven. Zó alleen, met die God vlak bij zich, kan ze zeggen „mij geschiede naar Uw woord...” Betekent dat nu dat Maria het allemaal begrepen heeft? Welnee, maar ze heeft het wel aangenomen en zó kon ze worden een gezegende onder de vrouwen.

In Lucas 1 wordt ons verteld dat Maria naar Elizabeth gaat als ze de boodschap van de engel heeft gehoord. Mooi is wat de bijbel over die ontmoeting vertelt. Elizabeth, de oude vrouw, erkent in Maria, het jonge meisje, de meerdere:

„... waaraan heb ik dit te danken dat de moeder van mijn Heer tot mij komt...”

Waaraan heb ik dit te danken? Elizabeth verklaart Maria niet heilig, maar ze erkent wel dat Maria in bijzondere zin genade van God heeft ontvangen, ze erkent wel de unieke positie van Maria. Elizabeth doet wat Maria even later zegt: „... van nu aan zullen mij zalig prijzen alle geslachten, omdat grote dingen aan mij gedaan heeft de Machtige”. Elizabeth is de eerste van die velen.

De oude vrouw wendt zich tot het jonge meisje, de oudere generatie keert zich naar de nieuwere generatie (Lucas 1 : 17), het oude verbond — Elizabeth — buigt zich voor het nieuwe verbond — Maria — want het oude is bezig voorbij te gaan en het nieuwe is bezig te komen. In de nieuwe generatie, in Maria in het bijzonder, komt de Messias, dichterbij.

Niemand anders dan Maria is moeder van de Heiland geweest. Dat voorrecht valt aan haar ten deel. Daarom hoeft ze niet heilig verklaard te worden, maar ze moet wel zalig worden geprezen...

Maria wordt in heel bijzondere zin bruid van God, God Zelf verwekt

in haar het Kind. Mede door Maria's dienst voor en tijdens de geboorte van Jezus mogen wij allen, heel Gods gemeente, bruid zijn van God.

Maria legt zich bij Gods woorden neer, ze aanvaardt ze. Ze heeft veel moeten verwerken, ze heeft ook veel woorden moeten bewaren en alles is haar misschien nooit duidelijk geworden.

—o—

In de week vóór Kerstmis luisterde ik in de auto naar de dienst van de Alledagkerk in Amsterdam (daar moet U eens heengaan als U rondom het middaguur in de buurt bent: elke woensdag in de Begijnhofkapel op het Begijnhof bij de Kalverstraat). De predikant vertelde van een Christusbeeld in een kerk dat beschadigd werd tijdens de oorlog en waarvan de handen nooit zijn teruggevonden. Het beeld is hersteld, echter zonder handen. En men heeft er bij geschreven: „Mijn handen zijt gij”. Mijn handen zijt gij! U, jij, ik: Gods handen. Om wèl te doen. Om als Gods handen iets te betekenen. God die ons in Zijn handpalmen grifte (Jesaja 49 : 16) legt het lichaam van Zijn Zoon in onze handen (liedboek no. 160: „Hij geeft zijn lichaam ons in handen,

zo leven wij zijn nieuw verbond”). Mijn handen zijt gij! Jezus' handen zijn wij!

—o—

Naar Bethlehem gaan is wel indrukwekkend, maar niet noodzakelijk om te geloven. Wel gaan dagelijks zeer velen naar de geboortegrot onder de mooie Geboortekerk in Bethlehem, want dáár zou Hij hebben gelegen...

Hij is dáár echter niet.

Maar U kunt het Kind van Bethlehem nog wel tegenkomen, vandaag of morgen of overmorgen. Als U maar oplet! Zó eindigde die ene preek over Maria waarover ik het hierboven had.

Als U maar oplet.

Dan ontmoet U hem in anderen (Matth. 25 : 31 e.v.).

—o—

Maria bewaarde Jezus' woorden in haar hart. Ze gaf zich over, ze is met Gods woorden — met het Woord — bezig geweest. En wij?

Mijn handen zijt gij!

Dat is geen kerstromantiek, geen kerstboomverhaal.

Dat is dagelijkse realiteit, opdracht voor mensen van het nieuwe verbond.

Er zal iets gedáán moeten worden.

ingezonden

De voorzitter van het C.D.A. vindt het eigene van het C.D.A.:

1. de oecumene
2. de mentaliteit
3. het program
4. Dries

Interview E.M. 8 april 1978

De voorzitter van de A.R. in 1958 zei over de chr. partijvorming het volgende:

Het gaat om het eigene van de partij n.l.:

1. de geloofskeuze
2. een klein beginsel van de gehoorzaamheid
3. het navolgen van Gods Wetten
4. de eis tot christelijke partijvorming.

Wanneer nu in het artikel van br. Meulink wordt gedaan alsof het toch zo heel moeilijk is om te kie-

zen voor of tegen het C.D.A. dan kan ik elke lezer aanraden bovenstaande twee uitspraken van beide voorzitters met elkaar te vergelijken.

Het is zoals ds Amelink schreef niet zo lang geleden in Opbouw: men kan niet samen met Humanisten op een zelfde grondslag staan.

Het zou geweldig zijn als dr Meulink, die heel goed weet wat christelijke partijvorming inhoudt, vooral met het oog op hen die een groot vertrouwen hebben in oude namen, eens duidelijk naar voren bracht dat met de vorming van het C.D.A. zijn ideaal ook verdwenen is. Waar blijft zijn profetisch getuigen tegen het nieuwe abortusontwerp van de A.R.-C.D.A.-minister van Justitie?

Is het niet zo dat men aan de vruchten de boom kent?

Wij mogen gelukkig in ons land nog met een kleine partij aan die goede beginselen vasthouden. We worden niet ontmoedigd door het kleine getal, maar we worden wel ontmoedigd door het feit dat vele goed wetenden door de menselijke neiging om aardse macht en zekerheid beslissend te achten kiezen voor een partij die Gods werk vertrappt in een wetgeving voor de legalisatie van de abortus.

Rietkerk

Aangenomen het beroep van de kerk van Amstelveen: ds K. H. de Groot te IJsselmuiden.

Bedankt voor het beroep van de kerk van Groningen: ds A. H. Algra te Sliedrecht.

Beroepen door de kerk van Utrecht: ds G. van den Brink te Rotterdam-Overschie.

Oegstgeest — De kerkeraad van Oegstgeest heeft het volgende meegedeeld: **Een vacature.** Na het vertrek van br. Van der Berge naar Eindhoven, is in de kerkeraad een vacature voor een diaken ontstaan. Zoals bekend is in onze gemeente geruime tijd een discussie gevoerd over het onderwerp 'de vrouw in het ambt'. In zijn vergadering van 2 sept. 1976 heeft de kerkeraad een principebesluit genomen, dat wèl het diakenambt voor zusters in de gemeente opengesteld zou kunnen worden. Punten van overweging daarbij waren diverse bijbelgegevens en het feit dat ook Calvijn een zekere ruimte liet voor vrouwelijke diakenen. Dit principe-besluit is in eigen gemeente evenals in de regio-kerken bekend gemaakt en in sommige gevallen ook uitvoerig besproken. Daaruit zijn echter geen nieuwe gezichtspunten naar voren gekomen die de kerkeraad tot een heroriëntering betreffende deze zaak hebben gebracht. De formulering 'de vrouw in het ambt' zou de gedachte kunnen doen ontstaan: gezien de ontwikkelingen in de maatschappij wordt het hoog tijd dat 'de' vrouw ook bij ons eens wat meer aan haar trekken komt. Deze benadering moet als niet bijbels van de hand worden gewezen. Bijbels gezien moet de vraag luiden: heeft God door Zijn Geest aan een zuster in de gemeente gaven gegeven, waarmee zij de gemeente kan dienen in het ambt van diaken? Diezelfde vraag moeten wij ook ten aanzien van broeders stellen. Om bovenstaande redenen heeft de kerkeraad gemeend de gemeente in de gelegenheid te moeten stellen namen op te geven van broeders en/of zusters die geschikt worden geacht de opengevallen plaats van br. Van der Berge in te nemen.

Persverslag van de 9e zitting van de Landelijke Vergadering van afgevaardigden van de Gereformeerde kerken (vrijgemaakt buiten verband), gehouden op 25 november 1978 in het vergadergebouw achter de Gereformeerde kerk te Wezep.

De praeses opent de vergadering. Hij laat zingen Psalm 147 : 1, leest Psalm 147 en gaat voor in gebed. Hij heet de aanwezigen welkom. Niet alle regio's blijken door 4 afgevaardigden vertegenwoordigd te zijn. Bovendien zijn diverse primi-afgevaardigden vervangen door hun secundi. De vergadering besluit een blijk van medeleven te sturen aan ds Visser, die in het

ziekenhuis verblijft. De Acta van de 7e zitting worden vastgesteld.

De praeses geeft br. G. van Oord, penningmeester van de Raad voor Toezicht en Advies inzake de theologische studiebegeleiding, de gelegenheid om de vergadering toe te spreken over de **financiën van de theologische studiebegeleiding**. Doordat een deel van de kerken de afgesproken bijdrage van f 3,— per ziel zeer traag of in het geheel niet betaalt, is er niet voldoende geld in kas om de drie studiebegeleiders te betalen. Br. Van Oord doet een dringend beroep op de afgevaardigden om alle kerken per regio hierop zo spoedig mogelijk aan te spreken. Het gaat om de nakoming van de afspraken die de kerken zelf gemaakt hebben, aldus br. Van Oord. De praeses onderstreept het door br. Van Oord gedane appél en wekt de afgevaardigden op daaraan snel gehoor te geven.

Op voorstel van de Raad voor Toezicht en Advies besluit de vergadering om met ingang van 1979 de bijdrage te verhogen tot f 4,— per ziel. Voortaan zal hiervoor aan het begin van het jaar een aanslag worden verzonden aan de penningmeesters van de kerken in de hoop dat dit tot een vlottere betaling zal leiden.

De praeses dankt br. Van Oord, die de tijd gekomen acht om het penningmeesterschap neer te leggen, voor het vele werk dat hij jarenlang ten dienste van de opleiding tot de Dienst des Woords heeft verricht. Hij wordt als penningmeester opgevolgd door br. Kooiman uit Doorn.

Vervolgens komt aan de orde een **nadere opdracht aan de gezangenkommissie**, tot de instelling waarvan op de vorige zitting werd besloten. Het moderamen stelt voor deze opdracht, die o.m. het doen van aanbevelingen tot uitbreiding en vernieuwing van het gezangenrepertoire inhoudt, als volgt aan te vullen: c) Daarbij te werken in de richting van een selectief gebruik van het Liedboek voor de kerken, in combinatie met een eigen, aanvullende bundel. d) Attent te zijn op mogelijkheden tot samenwerking met andere reformatische kerken, echter zonder dat dit leidt tot vertraging van het onder b) genoemde.

De 2e scriba, br. De Boer, licht het moderamenvoorstel toe.

Een opdracht aan de commissie om te werken in de richting van een geheel eigen gezangenbundel voor onze kerken zou naar de mening van het moderamen op grote bezwaren stuiten: In de 20 kerken waar het Liedboek al (selectief) gebruikt wordt zal terugdraaien moeilijk zijn, en blijkens de vanuit de regio Enschede-Zwolle gehouden enquête hebben relatief veel kerken overwegende bezwaren tegen een eigen bundel. Bovendien kan bij een keus voor een eigen bundel van vernieuwing en modernisering van het gezangenrepertoire geen sprake zijn, doordat de Interkerkelijke Stichting voor het kerklied die de rechten bezit van het Liedboek elke bloemlezing uit het Liedboek in een aparte bundel weigert, met uitzondering van een klein aantal liederen dat ouder is dan 50 jaar, aldus br. De Boer.

Voor het moderamenvoorstel pleit z.i. dat daarbij wordt aangesloten bij wat al in de kerken gegroeid is, waardoor de kans op een gemeenschappelijke gedragslijn het grootst is. Op deze wijze kunnen ook veel nieuwe liederen uit het Liedboek gezongen wor-

den en kan er sprake zijn van een echte vernieuwing van de gemeentezang. Het toevoegen — bijv. in een apart katern achterin het Liedboek — van een kleine eigen aanvullende bundel opent de mogelijkheid om schriftuurlijke liederen die niet in het Liedboek staan op te nemen.

Wat de samenwerking met andere reformatische kerken betreft, meent het moderamen dat de commissie de mogelijkheden daartoe moet aangrijpen; maar dat mag een snelle uitvoering van de hoofdplicht niet vertragen.

Aan de bespreking van dit voorstel, die in 2 rondes plaatsvindt, wordt deelgenomen door de brs. ds Bakker, ds Van Oene, Bosman, ds Versluis, ds Van der Kwast, ds Smit en Polderman.

Enkele sprekers ondersteunen het moderamenvoorstel. Anderen stellen kritische vragen. Eén der sprekers, ds Van Oene, maakt bezwaar tegen het spoor van het Liedboek waarop het moderamen z.i. de commissie wil zetten. Hij verwierpt het gebruik van het Liedboek in de eredienst, ook als dat selectief gebeurt en vreest voor een verwijdering in liturgisch opzicht van de Chr. Geref. Kerken en de Vrijgemaakte Kerken (binnen verband). Hij wil de commissie de keus laten tussen de weg die het moderamen voorstelt en een geheel eigen bundel met schriftuurlijke liederen.

In zijn beantwoording benadrukt br. De Boer, dat van een keus voor het Liedboek als geheel geen sprake is. Het gaat om een selectief gebruik ervan: daaraan gaat een serieuze toetsing van de liederen op hun schriftuurlijkheid door de gezangenkommissie vooraf; zonder twijfel zal een deel van de liederen uit het Liedboek die toetsing niet kunnen doorstaan. Dat is ook de praktijk in die kerken onder ons die het Liedboek gebruiken: dat gebeurt kritisch en selectief, aldus br. De Boer.

Ds Van Oene stelt vervolgens per amendement voor, om aan het moderamenvoorstel toe te voegen, dat de commissie ook de wenselijkheid en mogelijkheid moet onderzoeken om — in plaats van het door het moderamen voorgestelde — te komen tot een complete eigen bundel met schriftuurlijke liederen.

Het amendement-Van Oene wordt aanvaard met 32 stemmen voor, en 13 tegen. Het geamendeerde moderamenvoorstel wordt vervolgens aanvaard met 2 stemmen tegen, bij 4 onthoudingen.

Omdat een **verzoek van het Contact-Organ Gereformeerde Gezindte** om enkele vertegenwoordigers namens onze kerken in het COGG aan te wijzen erg laat is binnengekomen en de kerken zich daardoor niet erover hebben kunnen uitspreken, oordeelt de vergadering dat zij daarover geen beslissing kan nemen. Besloten wordt aan de Commissie voor contact en samenspreking met andere kerken te vragen, zich over dit verzoek te beraden en daarover aan de volgende Landelijke Vergadering te rapporteren.

Deze commissie krijgt verder opdracht om — contact te onderhouden met de „Dopperkerken in Zuid-Afrika” naar aanleiding van het verzoek tot korrespondentie van de L.V. van Utrecht-1974; — de eerder door de L.V. genomen besluiten inzake de GOS uit te voeren en daartoe o.m. de ontwikkelingen binnen de GOS nauwlettend te volgen, en ervoor te zor-

gen dat onze kerken een evenredig aandeel in de kosten van de GOS bijdragen en daartoe de kerken te vragen om een bijdrage per ziel; — **art. 39 van het Akkoord van kerkelijk samenleven** over het zoeken van eenheid met andere kerken te herschrijven, zulks overeenkomstig een eerder door de L.V. genomen besluit.

Al deze besluiten worden zonder bespreking, op voorstel van het moderamen genomen.

Van de **Vrijgemaakte kerken van Oost-Soemba** zijn twee brieven binnengekomen, met daarbij o.m. de tekst van de nieuwe Soembanese kerkorde. De vergadering stelt aan de hand van een ter tafel liggend concept een antwoordbrief vast, waarin de band aan Christus die de kerken in Nederland en op Soemba aan elkaar verbindt centraal staat. Ds P. P. Goossens, die namens de Soembanese kerken aanwezig is, spreekt vervolgens de vergadering toe. Hij vertelt over de wijze waarop de Here op Soemba werkt, maar ook van het vele werk dat nog moet worden verricht, met name tot verdieping van de Schriftkennis van de broeders en zusters op Soemba. Vanuit Nederland hoopt hij in de komende jaren daartoe te kunnen arbeiden. Hij brengt de hartelijke groeten over van de Soembanese kerken en vraagt de Nederlandse kerken om hun voorbede. De praeses wenst ds Goossens Gods zegen toe op zijn werk en vraagt hem onze groeten over te brengen aan de kerken op Soemba.

Van het rapport over het **landelijk archief** van de kerken, van de hand van br. Smits uit Vlaardingen, wordt met waardering kennisgenomen.

Hierna wordt aan de hand van een ter tafel liggend concept de tekst vastgesteld van een **brief aan de e.k. synode van de Chr. Geref. Kerken**.

Aan de bespreking hierover wordt deelgenomen door de brs. ds Van Ommen, ds Bakker, ds Van der Kwast, De Boer, ds Van Keulen, ds Stuy, ds Smit, Boonstra en Bosman. Gewezen wordt op de aanwezigheid als wettig lid van de L.V. van ds Broersma, predikant van de gekombineerde vrijgemaakte-chr. geref. kerk van Lelystad, en afgevaardigde namens de regio Kampen.

Alle sprekers stellen redactionele of stilistische wijzigingen voor in de brief. Besloten wordt om geen passage te wijden aan het Nederlands Gereformeerd Seminarie en voor wat betreft de vrouw in het ambt te verwijzen naar de Acta. Wel zal een appél om overeenkomstig het gebod van de Here te streven naar eenheid worden opgenomen.

De praeses stelt vervolgens een voorstel aan de orde van de regio Enschede-Zwolle om een **landelijk deputaatschap voor evangelisatie** in te stellen. Tevens is ter tafel het resultaat van een tijdens het evangelisatiecongres in Zwolle gehouden enquête: daaruit blijkt dat de kerken grote behoefte gevoelen aan meer coördinatie en onderlinge uitwisseling van methoden en ervaringen op evangelisatiegebied.

Na een toelichting op genoemd voorstel door ds Bakker en na een korte bespreking, waaraan wordt deelgenomen door ds brs. ds Doornbos en De Boer, neemt de vergadering op voorstel van het moderamen het volgende besluit:

De L.V. heeft kennisgenomen van

het voorstel van de regio Enschede-Zwolle tot instelling van een landelijk deputaatschap voor evangelisatie.

Zij heeft begrip voor de behoefte die er in de kerken leeft aan groter onderling contact en coördinatie op het gebied van evangelisatie. Zij is echter van oordeel, dat instelling van een landelijk deputaatschap, en als uitvloeisel daarvan bespreking en besluitvorming n.a.v. het werk van zo'n deputaatschap op de regionale en landelijke vergaderingen, niet de aangewezen weg vormen om aan genoemde behoefte tegemoet te komen. Zij meent dat andere vormen van samenwerking tussen kerken of kerkleden daartoe meer geschikt zijn, en zij verwacht dat de kerken op initiatieven in deze richting positief zullen reageren.

Daarna komen de rapporten van de Commissie voor contact met de hoge overheid, vnl. handelend over de **naam van de kerken**, in bespreking.

Br. Venderbos, secretaris van de commissie, geeft een toelichting op de door de commissie gehouden enquête onder de kerken: daarin bleek een duidelijke voorkeur voor de naam Nederlands(e) Gereformeerde kerken. Het moderamen stelt de vergadering voor, zich in de bespreking te beperken tot de namen Nederlands(e) Gereformeerde kerken, Vrijgemaakt(e) Gereformeerde kerken, Vrije Gereformeerde kerken, Evangelisch Gereformeerde kerken, en handhaving van de totnutoe gevoerde naam.

Aan de bespreking wordt deelgenomen door ds brs. ds Van Ommen, ds Van Tongeren, ds Jansse, ds Bakker, ds Smit, Brouwer, De Boer, ds Van Oene, Bosman en ds Van Keulen.

Als argumenten pro de naam Vrijgemaakt(e) Gereformeerde kerken wordt aangevoerd, dat deze combinatie van twee historische namen duidelijk de band aan de konfessie en aan elkaar aanwijst, dat er een duidelijk appél in doorklinkt en dat aangesloten wordt bij de naam die we al hebben. Als argumenten contra deze naam wordt naar voren gebracht, dat deze naam ons onvoldoende onderscheid van de kerken binnen verband en daardoor erg onpraktisch is, en dat de naam vrijgemaakt in ons land een negatieve klank heeft gekregen.

Voor de naam Nederlands(e) Gereformeerde kerken pleit volgens sommigen dat deze naam aanknoopt bij de kerkhistorie van de 16e en 19e eeuw en precies uitdrukt wat we zijn. Bovendien hebben de kerken uit uitgesproken voorkeur voor deze naam getoond. Anderen vinden dat deze naam onvoldoende onderscheid van De Gereformeerde kerken in Nederland, de syn. geref. kerken, en dat het een „gemaakte” naam is die door zijn kleurloosheid weinig mensen echt zal aanspreken.

Wat de naam Evangelisch Gereformeerd betreft, deze wordt verdedigd met het argument, dat het in elk geval een duidelijk onderscheidende naam is, en dat het woord evangelisch de laatste tijd steeds minder de betekenis krijgt van vaag en onbepaald, en meer van bijbelgetrouw. Anderen vinden de naam toch te vaag en constateren dat met het begrip evangelisch vandaag van alles en nog wat wordt gedekt.

Als argument pro de naam Vrije Gereformeerde kerken wordt aangevoerd, dat de naam zowel de oude

kerkgeschiedenis (Gereformeerd) als de jongste geschiedenis (vrij) honoreert. Anderen vinden de naam toch teveel de gedachte te wekken aan vrijblijvendheid.

Bij de eerste peiling verwerven de diverse namen de volgende aantallen stemmen: Nederl. Geref. kerken 17; Evang. Geref. kerken 5; Vrije Geref. kerken 2; Vrijgem. Geref. kerken 20; en handhaving van de huidige aanduiding 4.

Bij de daaropvolgende stemming tussen de twee hoogst scorende namen behaalt de naam Nederl. Geref. kerken 18 stemmen, en de naam Vrijgem. Geref. kerken 20 stemmen. De vergadering vindt dit een te wankelende basis voor een beslissing, en besluit deze zaak over te laten aan de voortgezette L.V. in mei 1979, waarop alle kerken rechtstreeks vertegenwoordigd zullen zijn.

Hierna komt een voorstel van de kerk van Emmeloord aan de orde, om de coördinatie van de **steunverlening aan hulpbehoevende theologische studenten** niet langer uitsluitend door de kerk van Emmeloord te doen plaatsvinden, maar via regionale deputaten die de steunaanvragen beoordelen, waardoor ondersteunde en steunverlener dichterbij elkaar staan. Aan de bespreking wordt deelgenomen door ds. brs. ds. Stuy, ds. Bakker, ds. Veefkind, ds. Versluis, ds. Van Keulen, ds. Van der Kwast en De Boer. In de bespreking overheerst de mening, dat de door Emmeloord voorgestelde regeling van regionale deputaten een te zware constructie zou worden, gezien het niet zo grote aantal studenten op wie de steunverlening betrekking heeft, en het feit dat

de band tussen de student en zijn gemeente van herkomst tegenwoordig sneller verslapt dan vroeger doordat veel studenten eerder trouwen en vanaf dat moment alleen nog de band onderhouden met de gemeente in de plaats waar ze studeren. Daarom, alsmede om de bij Emmeloord levende wens om niet meer alléén verantwoordelijk te zijn voor de coördinatie van de steunverlening toch te honoreren, besluit de vergadering om aan de kerken van Utrecht en Apeldoorn, waar veel studenten wonen, te vragen om Emmeloord in deze zaak te assisteren.

De regio Enschede-Zwolle verzoekt de L.V. een door deze regio vastgesteld **Ondertekeningsformulier voor proponenten** over te nemen.

Na een korte bespreking, waaraan wordt deelgenomen door de brs. Brouwer en ds. Van Tongeren, besluit de vergadering daartoe: Het formulier luidt:

Wij, ondergetekenden, door de regio . . . . toegelaten om te proponderen in deze kerken, verklaren met onze ondertekening:

dat wij de Heilige Schrift aanvaarden als het onfeilbare, geïnspireerde Woord van God en als enige regel voor geloof en leven; dat wij ons bij het proponderen, in de eenheid van het ware geloof, trouw zullen houden aan de belijdenis der kerk, te weten de drie algemene belijdenisgeschriften en de drie formulieren van enigheid; en dat wij niets zullen leren, dat daarmee in strijd is.

De regio Enschede-Zwolle heeft ook een nieuw **Ondertekeningsformulier voor Dienaren des Woords** op de tafel van de L.V. gelegd met het verzoek dit over te nemen. Het moderamen stelt voor, deze zaak in handen te geven van een door de L.V. te benoemen commissie.

Aan de bespreking wordt deelgenomen door de brs. ds. Van der Kwast, Brouwer, ds. Smit, ds. Doornbos, ds. Van Keulen en ds. Bakker. Gehoord de mededeling van ds. Bakker, dat in voormalige classis Enschede (voor de scheuring) al sinds de Vrijmaking en in de huidige regio Enschede-Zwolle (na de scheuring) geen ondertekeningsformulier op de classicale/regionale vergadering gebruikt wordt, en dat men zich daarom gezet heeft aan het maken van een eigen formulier, besluit de vergadering deze zaak verder te laten rusten en geen commissie te benoemen, omdat ze zich niet geroepen acht te doen wat in en door de regio Enschede-Zwolle zeer wel gedaan kan worden.

De vergadering verricht een aantal **benoemingen**.

In de **Kommissie Liturgische formulieren** worden benoemd: ds. J. Bouma, Loosdrecht; br. J. J. Lakerveld, Emmeloord; ds. A. J. Moggré, Rijswijk en ds. C. P. Plooy, Ede (samenroeper). Als secundus ds. J. D. Houtman, Wezep.

In de **Kommissie Gezangen** worden benoemd: ds. C. Bakker, Enschede; ds. P. Busstra, Breukelen; drs. K. Goudriaan, Emmeloord; T. Hoekstra, Zwolle; K. Janssens, Kampen; M. Lok, Zwolle; ir. J. Mulder, Eindhoven (samenroeper); ds. H. van Ommen, Bunschoten-Spakenburg; mej. mr. C. J. D. Roosjen, Groningen; G. Sneep, Koog aan de Zaan; ds. J. H. Veefkind, Krommenie; mevr. M. J.

Th. Wynia-Hartog, Zeist. Als secundus: H. Plender, Wezep; mevr. E. Ijskes-Kooger, Heemskerk.

De leden van de andere commissies worden herbenoemd, met uitzondering van ds. N. 't Hart, die op zijn verzoek niet wordt herbenoemd in de Commissie voor contact met de hoge overheid, en van ds. C. P. Plooy, die op zijn verzoek niet wordt herbenoemd in de Commissie voor contact en samenspreking met andere kerken. In zijn plaats wordt in laatstgenoemde commissie benoemd: prof. dr. E. Schuurman, Breukelen. Als algemeen secundus in deze commissie wordt benoemd: ds. H. van Tongeren, Bunschoten-Spakenburg.

Vervolgens stelt de praeses het moderamenvoorstel aan de orde om de voorlopig aanvaarde artikelen 34, 35, 37 en 40 van het Akkoord van kerkelijk samenleven — gezien het gewicht van deze zaak — definitief vast te stellen op een op 19 mei 1979 te houden **voortgezette Landelijke Vergadering**, waarop alle kerken rechtstreeks, en niet getrapd via de regio's, vertegenwoordigd zijn. Zulks overeenkomstig het bepaalde in art. 38, lid 2 en 3 van het Akkoord.

Na een bespreking waaraan wordt deelgenomen door de brs. ds. Bakker, ds. Versluis, ds. Van Keulen, Brouwer, Boonstra, ds. Janse en De Boer wordt konform het moderamenvoorstel besloten. Tevens worden enkele afspraken gemaakt voor de bij deze voortgezette L.V. te volgen procedure. Uitgangspunt voor de bespreking op de voortgezette L.V. vormt de tekst van de aanvaarde artikelen; deze bespreking is immers niet het begin van een geheel nieuwe procedure, maar de laatste fase van een proces van besluitvorming dat reeds een eind is gevorderd. Daarom kunnen slechts die voorstellen in behandeling komen, die duidelijk het karakter dragen van een amendement, d.w.z. een voorstel tot wijziging van de ter tafel liggende tekst. Eventuele amendementen moeten voor 1 april 1979 bij de 2e scriba worden ingediend.

Op deze voortgezette L.V. zal ook de zaak van de naam der kerken aan de orde komen.

Als **roepende kerk voor de Landelijke Vergadering van 1980** wordt de kerk van Breukelen aangewezen. De vergadering neemt met dankbaarheid kennis van de bereidheid van Breukelen om in 1980 de L.V. te ontvangen.

De vergadering besluit, dat de afgevaardigden hun mening over de werkwijze van deze L.V. kenbaar zullen maken via een enquêteformulier dat door de 1e en 2e scriba is opgesteld. De antwoorden op de daarin gestelde vragen zullen voor 31 december aan de 2e scriba worden toegezonden.

De praeses dankt in zijn slotwoord de afgevaardigden voor hun medewerking en samenwerking. Al waren we het niet altijd eens, we waren één in de Here, aldus ds. Goris. Hem komt

de dank toe voor alles wat we konden doen. Hij spreekt speciale woorden van dank aan de moderamenleden, de journalisten en het kostersgezin.

De 2e praeses, ds. Van Tongeren, dankt ds. Goris voor de wijze waarop deze de vergaderingen heeft geleid. Nadat is gezongen Ps. 48 : 4 gaat de 2e praeses voor in dankgebed. Daarna sluit de praeses voorlopig deze L.V. tot heropening en voortzetting op 19 mei 1979.

A. P. de Boer, 2e scriba

ADRESSEN

Aalten/Winterswijk — penningmeester is thans: G. van Leeuwen, Wemerstraat 3, 7121 DP Aalten, tel. 05437-2793. Het bank- en gironummer zijn ongewijzigd gebleven.

Twintigduizend en drie miljoen

Ieder jaar in de maand december wordt door duizenden mensen veel tijd, geld en organisatietalent beschikbaar gesteld om de goede boodschap van Kerst door te geven aan de mensen.

Bijvoorbeeld door het verspreiden van lectuur waarin die boodschap wordt verwoord.

Zo bedroeg de oplage van het Kerstnummer van de Elisabethbode in '78 niet minder dan 725.000 exemplaren (in '77 was dat 650.000 ex. en in het jaar daarvoor 560.000).

Gaat men ervan uit dat één blad gemiddeld vier mensen onder ogen komt, dan houdt dat in dat twee miljoen negenhonderdduizend mensen dit Kerstnummer hebben gelezen of doorgebladerd.

Van de totale oplage werden er 40.000 ex. per post verzonden aan vaste adressen — de overige 685.000 werden door allerlei kerken, commissies en instanties verspreid.

Als aangenomen wordt dat iedere bezorg(st)er zo'n 35 exemplaren voor zijn/haar rekening heeft genomen, dan kan dus worden gesteld dat zo'n twintigduizend mensen — jongeren zowel als ouderen — zich hebben ingezet om op deze wijze bijna drie miljoen andere mensen in kennis te brengen met het Kerstevangelie.

l'Abri in januari

13 januari: H. G. Geertsema, Geloofszekerheid en Kennis

20 januari: W. G. Rietkerk, Het werk van de Heilige Geest

27 januari: G. Birtwistle, Kunstweekend

Voor al uw
handels- en familiedrukwerk - boeken en folders
is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN“

Nooitgedacht 3 · Zeist

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Drs H. de Jong;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma
Drs W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen“,
Nooitgedacht 3, Zeist.
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementenadministratie:

Kon. Wilhelminalaan 38,
Leersum. Tel. 03434-4288

Abonnementsprijs:

f 39,— per jaar of f 20,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.

Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november